

УДК 811.112.2'42:159.942.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-214.1-39>

**ФРЕЙМ «СТРАХ» У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ
(НА МАТЕРІАЛІ НОВЕЛИ АВСТРИЙСЬКОГО ПИСЬМЕННИКА
С. ЦВЕЙГА «ANGST»)**

**THE FRAME "FEAR" IN THE LITERARY DISCOURSE
(BASED ON THE NOVEL "FEAR" BY AUSTRIAN WRITER
S. ZWEIG)**

Козак С. В.,*orcid.org/0000-0001-6967-7413**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри німецької філології**Волинського національного університету імені Лесі Українки***Гурінчук М. О.,***orcid.org/0009-0008-6898-3193**здобувачка освіти другого (магістерського) рівня вищої освіти**ОПП «Мова і література (німецька). Переклад»**Волинського національного університету імені Лесі Українки*

У статті досліджується фрейм «Страх» у художньому дискурсі на матеріалі новели Стефана Цвейга «Angst». Метою є виявлення мовних, когнітивних і паралінгвістичних засобів репрезентації емоції страху як ключового елементу внутрішнього світу персонажа та загальної атмосфери твору. Страх аналізується як складна когнітивно-емоційна категорія, що втілюється через певні лінгвістичні маркери та художні прийоми. У центрі уваги – мовні засоби, що представляють фреймову структуру на позначення страху, описують його причини, ситуаційні контексти, фізіологічні й емоційні прояви та наслідки. Особлива увага приділяється способам образного відтворення страху, зокрема використанню метафор, епітетів, повторів, порівнянь, а також синтаксичних конструкцій, які відображають емоційну напругу та динаміку психологічного стану героїні. Показано, як страх у творі перетворюється з внутрішнього переживання на домінуючу силу, що визначає поведінку, внутрішні рішення та самоідентифікацію персонажа. Окреслено вплив соціальних чинників, морального осуду та внутрішніх конфліктів, які посилюють інтенсивність страху. Зроблено висновки, що фрейм «Страх» реалізується в межах художнього дискурсу як механізм смислотворення, що описує відчуття страху не лише як індивідуальну реакцію, а й як багатоаспектний феномен. Аналіз цього фрейму показав важливість дослідження фреймів на позначення емоцій задля розуміння побудови психологічного дискурсу та його впливу на читача. Це може стати поштовхом для вивчення фреймів емоційної сфери у творах інших авторів, а також для залучення мультидисциплінарного підходу, зокрема елементів психології та нейролінгвістики, що дозволить досліджувати механізми сприйняття емоцій у художньому дискурсі з позицій різних наукових парадигм та розширить інтерпретаційні можливості дослідника.

Ключові слова: фрейм, страх, Стефан Цвейг, художній дискурс, психологізм.

The article explores the frame “Fear” in literary discourse on the basis of Stefan Zweig’s short story “Angst”. The aim is to identify linguistic, cognitive and paralinguistic means of representing the emotion of fear. The focus is on linguistic means that represent the frame structure for designating fear, describe its causes, situational contexts, physiological and emotional manifestations and consequences. Special attention is paid to the ways of figurative reproduction of fear, in particular the use of metaphors, epithets, comparisons, as well as syntactic constructions that reflect the emotional tension and dynamics of the heroine’s psychological state. It is shown how fear in the novel transforms from an internal experience into a dominant force that determines the character’s behavior, internal decisions and self-identification. The influence of social factors, moral condemnation and internal conflicts that

increase the intensity of fear is outlined. It is concluded that the frame "Fear" is implemented within the literary discourse as a mechanism of meaning-making, describing the feeling of fear not only as an individual reaction, but also as a multidimensional phenomenon. The analysis of this frame showed the importance of studying frames for denoting emotions in order to understand the construction of psychological discourse and its impact on the reader. This can be an impetus for studying frames of the emotional sphere in the works of other authors, as well as for involving a multidisciplinary approach, including elements of psychology and neurolinguistics, which will allow us to investigate the mechanisms of perception of emotions in literary discourse from the standpoint of different scientific paradigms and expand the interpretative capabilities of a researcher.

Key words: frame, fear, Stefan Zweig, literary discourse, psychologism.

Постановка проблеми. Сучасна гуманітаристика приділяє значну увагу дослідженню взаємозв'язку мови, мислення та культури, що зумовлює зростання інтересу до когнітивно-дискурсивного підходу в аналізі художнього тексту. Одним із ключових понять когнітивної лінгвістики є фрейм – ментальна структура, яка відображає типову ситуацію або явище та організовує знання про світ у свідомості людини.

У художньому дискурсі фрейм набуває особливого значення, адже він не лише структурує зміст твору, але й формує художній образ, впливає на інтерпретацію персонажів, подій і емоцій. Фреймова організація художнього тексту дозволяє виявити, яким чином письменник конструює смисли, моделює психологічні стани героїв, а також як мова твору віддзеркалює глибинні когнітивні механізми. Особливо плідним для аналізу у цьому контексті є доробок Стефана Цвейга – австрійського письменника-модерніста, в центрі творчості якого перебуває складна внутрішня драма людини, її емоційні й моральні переживання.

Новела «Angst» («Страх») є яскравим прикладом тексту, в якому емоційно-психологічний досвід героїні структурується за допомогою низки фреймів, що відображають соціальні ролі, моральні конфлікти, афективні стани. Аналіз фреймової організації цього твору дозволяє не лише глибше зрозуміти внутрішню логіку тексту, а й розкрити універсальні й індивідуальні моделі осмислення дійсності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві поняття «фрейм» розглядається як когнітивна структура, що відображає типову ситуацію або фрагмент знань про світ, організованих у свідомості людини. Основи фреймової теорії були закладені Ч. Філлмором, який стверджував, що значення слів неможливо зрозуміти ізольовано – вони завжди активують ширшу структуру знань, що містить типові ситуації, ролі, об'єкти та їхні взаємозв'язки [1; 2]. Її подальший розвиток простежуємо в працях таких учених як Ю. Чарняк [3], Дж. Хеєс [4], Д. Метцінг [5] та ін. У цих дослідженнях фрейм постає як одиниця ментального представлення досвіду та важливий інструмент інтерпретації мовлення.

В українській гуманітаристиці фреймова теорія представлена працями О. Коляденко [6], О. Кирилюк [7], О. Дем'янчук [8], С. Козак [9; 10; 11] та ін. Ці дослідники наголошують на важливості фреймів у когнітивному моделюванні знань, емоційних станів та концептуальних структур, які репрезентуються в мові.

Мета статті – дослідити специфіку фреймового моделювання в художньому дискурсі на прикладі новели Стефана Цвейга «Angst», а також проаналізувати лексичні елементи, які наповнюють фреймову структуру «Страх» та їхній вплив на емпатичне залучення читача в емоційний простір персонажів твору.

Виклад основного матеріалу. У художньому дискурсі фрейм виконує важливу роль як засіб структурування наративу, створення образів персонажів та відображення їхнього внутрішнього світу. Особливий інтерес становить аналіз емоційних фреймів – таких як страх, провина, гнів, радість, – що сприяє глибшому розумінню психологічних механізмів у літературному творі. Актуальними є дослідження, які поєднують когнітивно-дискурсивний підхід із літературознавчим аналізом, зокрема зосереджуючись на засобах мовної репрезентації фреймів через лексичні, синтаксичні та стилістичні конструкції.

Попри значний науковий інтерес до фреймової організації художнього тексту, питання реалізації фреймів у межах конкретних жанрових і стильових форм, а також у творчості окремих авторів, залишається відкритим. Саме тому дослідження фреймів у новелах модерністської традиції, зокрема в творах С. Цвейга, є актуальним і своєчасним напрямом аналізу художнього дискурсу.

Стефан Цвейг (1881–1942) належить до тих авторів, які ретельно досліджували внутрішній світ людини. Його проза позначена глибоким психологічним аналізом, зосередженістю на емоційному стані персонажів та здатністю проникати в найпотаємніші куточки людської душі. Письменник не просто зображує події, він аналізує внутрішню мотивацію вчинків, трансформацію свідомості, боротьбу між інстинктами, моральними цінностями та соціальними очікуваннями.

С. Цвейг мав унікальний дар створювати ситуації психологічної напруги, в яких персонажі розкриваються у критичні моменти, часто перебуваючи в стані емоційного надлому й дозволяючи автору розкрити їхню справжню сутність. Фреймова презентація внутрішніх переживань героїв творів С. Цвейга відбувається завдяки наповненню фреймових структур термінальними елементами, які представляють фрейми на позначення почуттів та емоцій й описують настрої та відчуття персонажів, передаючи різні відтінки їхніх внутрішніх поривань та емоційних станів [11, с. 128].

Як проникливий спостерігач і літературний психолог, Стефан Цвейг досліджував такі теми, як провинна, сором, самотність, залежність, нав'язливі думки, страх та ментальне виснаження. Тому творчість цього австрійського письменника залишається актуальною й сьогодні – вона розкриває внутрішню драму людини ХХ століття, яка в багатьох аспектах перегукується з досвідом сучасної людини.

Новела С. Цвейга «Angst» («Страх», 1920) – типовий приклад актуалізації фрейму на позначення страху в літературному тексті. У новелі сюжет розгортається навколо головної героїні, Ірене Вагнер, яка відчуває ірраціональний страх після таємних побачень зі своїм коханцем. На перший погляд жінка веде бездоганне життя: щасливий шлюб, діти, добробут. Однак таємно Ірене підтримує любовний зв'язок із молодим піаністом. Одного разу її захоплює незнайома жінка, яка виявляється колишньою коханкою цього піаніста, і починає шантажувати Ірене, вимагаючи гроші в обмін на мовчання. Під тиском страху викриття, Ірене поступово втрачає душевну рівновагу. Її переслідує постійна тривога, нав'язливі думки, почуття провини та сорому. Вона стає жертвою власного емоційного стану, а її страх трансформується у психологічну залежність від шантажистки. Після кожної зустрічі, повертаючись додому, вона переживає напади панічного жаху, що проявляються у фізичних симптомах, таких як тремтіння та втрата рівноваги. Вона не може зрозуміти причину цих нападів, але страх стає дедалі сильнішим і починає впливати на її життя, змушуючи сумніватися у власній здатності контролювати ситуацію. Через страх світ героїні починає руйнуватися зсередини – поступово, непомітно, але неухильно. Кульмінація настає, коли Ірене наважиться розповісти все чоловікові, але дізнається, що він, маючи певні підозри й докази, сам найняв цю жінку, щоб викрити зраду.

Новела завершується не драматичною розв'язкою, а моральним очищенням: Ірене розуміє справжню суть страху, переосмислює свій стан та стосунки з власним чоловіком, який готовий пробачити дружині зраду. Таким чином, у творі представлено страх як інструмент маніпуляції, покарання й особистого прозріння. У процесі оповіді фрейм страху поступово розгортається як цілісна когнітивно-емоційна структура, що визначає поведінку, сприйняття та мислення персонажа.

Метод фрейм-аналізу дозволяє виділити кілька ключових елементів цього фрейму:

– активація фрейму – тригером страху є зовнішнє втручання в стабільну, хоч і лицемірну, систему життя головної героїні; епізод з появою шантажистки – точка входу в поле страху;

– емоційна домінанта – у новелі страх перетворюється з миттєвої реакції на хронічний стан тривоги; героїня втрачає здатність раціонально мислити; її свідомість наповнюється уявними сценаріями викриття, ганьби та втрати сім'ї;

– когнітивні викривлення – Ірене схильна до драматизації, зосереджується на негативних наслідках і перебільшує силу шантажистки; вона бачить світ крізь призму страху, де кожен стає потенційним суддею її гріха;

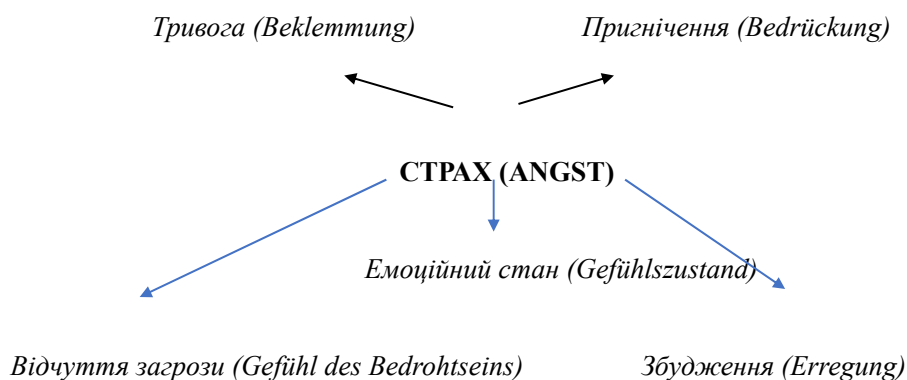
– фізіологічні прояви – опис тілесних реакцій героїні (тремтіння, безсоння, збудження) посилює вплив страху як всеохоплюючої сили;

– кульмінація фрейму – психологічний пік страху досягається, коли героїня більше не може витримати тиск, але саме ця кульмінація веде до розв'язки: страх зникає, коли правда виходить назовні, і наслідки виявляються менш катастрофічними, ніж передбачалося.

Таким чином, фрейм, що описує страх у новелі «Angst», – це свого роду структурна матриця, яка визначає всю сюжетну та емоційну динаміку твору. С. Цвейг демонструє, як страх може виникнути з порушення внутрішньої рівноваги та перетворитися на самостійну силу, яка повністю сковує людину. Водночас письменник показує, що страх є конструктом, який можна «демонтувати» через правду та визнання.

У когнітивній лінгвістиці фрейм розуміється як структура знань, яка активується певним словом, ситуацією чи емоцією. Такі структури не лише організовують знання, а й формують наші очікування – тобто те, що зазвичай відбувається в межах певного фрейму. Емоції, зокрема страх, також мають власні фрейми у свідомості кожної людини, які актуалізуються в мові через фреймові структури.

Фрейм «Страх» розглядаємо як когнітивну структуру, що містить категоріальні знання про страх людини, зафіксовані в лексикографічних джерелах. Згідно з визначенням, наведеним у словнику німецького видавництва Duden, *страх* – це емоційний стан, що супроводжується тривогою, пригніченням та збудженням (у зв'язку з небезпекою), неясне відчуття загрози (*Angst ist mit Beklemmung, Bedrückung, Erregung einhergehender Gefühlszustand (angesichts einer Gefahr), undeutliches Gefühl des Bedrohtseins* [12, с. 136]). Виходячи з цієї дефініції, виокремлюємо основні термінали, що входять до складу фрейму «Страх» («Angst»): *Тривога (Beklemmung)* – *Пригнічення (Bedrückung)* – *Емоційний стан (Gefühlszustand)* – *Відчуття загрози (Gefühl des Bedrohtseins)* – *Збудження (Erregung)*:

У новелі С. Цвейга фрейм «Страх» є ключовим у конструюванні психологічної динаміки. Автор не лише показує руйнівний вплив страху на особистість, а й формує фреймові структури, які розкривають емоційний спектр цього відчуття: *Als Frau Irene die Treppe von der Wohnung ihres Geliebten hinabstieg, packte sie mit einem Male wieder jene sinnlose Angst. Ein schwarzer Kreisel surrte plötzlich vor ihren Augen, die Knie froren zu entsetzlicher Starre* [13, с. 3], / Коли пані Ірене вийшла з помешкання свого коханця і спускалася сходами, її раптом **охопив** уже зна-

йомий безглуздий страх. Чорна дзига закрутилася перед очима, коліна залякли у нестерпній нерухомості [14, с. 1]. Наведена фреймова структура показує, як емоція страху може зруйнувати ідентичність, ставлячи під сумнів саму реальність.

Центральним у творі є саме екзистенційний страх, який виникає як наслідок провини, моральної слабкості, соціального тиску й інтенсивного внутрішнього конфлікту: *Sie spürte, wie ihre ruhige Existenz sich plötzlich auflöste und zerrann, und aus dieser Kraftlosigkeit entwuchs ihr schon die Ahnung eines ganzen zertrimmerten Lebens* [13, с. 20]. / Вона відчувала, як раптом вибухнуло і розвалюється на шматки її спокійне існування, і у своєму безсиллі вже передчувала повний крах [14, с. 13]. А також: *Die Person wußte ihren Namen, ihre Wohnung. Jetzt war alles verloren, sie ihr rettungslos ausgeliefert* [13, с. 15]. / Ця особа знала, як її звати і де вона живе. Тепер для неї усе втрачено, її доля опинилася в руках цієї жінки [14, с. 9].

Жінка, яка зустрічає та шантажує Ірене, є певним каталізатором її страхів. Вона запускає внутрішній конфлікт героїні, виводячи на поверхню пригнічену тривогу та занепокоєння: *Irene zuckte zusammen, als sie ihren Namen hörte. <...> Die Person wartete gemächlich, bis Irene in ihrer Erregung nicht mehr weiterkonnte* [13, с. 15–16]. / Ірене здригнулася, почувши власне ім'я. <...> Жінка зачекала, поки в Ірене від хвилювання перехопить подих [14, с. 9].

Роздуми Ірене наповнені сумнівами, нав'язливими переживаннями та постійним аналізом ситуації. Вона візуалізує катастрофічні сценарії, перебільшує потенційні наслідки та навіть не довіряє власному сприйняттю: *Irene blickte auf ihren Mann; ihr war es, als säße er zu Gericht nicht über das Kind, sondern schon über ihr eigenes Schicksal, denn so würde sie vielleicht morgen schon ihm gegenüberstehen, mit dem gleichen Zittern und demselben Sprung in der Stimme* [13, с. 36]. / Ірене подивилася на чоловіка. Їй здалося, що він уже відчуває себе суддею над її власною долею, а не над дитиною, бо можливо, що вже завтра і вона стоятиме ось так перед ним і її голос теж зриватиметься та тремтітиме [14, с. 25]. Ця фреймова структура демонструє когнітивні спотворення, які переживає головна героїня твору.

С. Цвейг вдається до надзвичайно детальних описів фізичного стану Ірене Вагнер. Під час зустрічей із шантажисткою або в моменти особливої напруги жінка відчуває прискорений пульс, тремтіння рук, задишку та блідість, що видно на прикладі наступної фреймової структури: *Draußen aber stand schon die Angst, ungeduldig sie anzufassen, und hemmte ihr so herrisch den Herzschlag, dass sie immer schon atemlos die wenigen Stufen niederstieg* [13, с. 4] / А за дверима на неї уже чекав нетерплячий страх, прагнув скоріше торкнутися її і правом сильного примусити серце битися сильніше, так щоб вона спускалася сходами, мало не задихаючись, а потім відчувала, як сили, зібрані нервовим вольовим зусиллям, зраджують її [14, с. 1]. Фізіологічні деталі підсилюють реалізм страху та сприяють емпатії читача: *Die Knie froren zu entsetzlicher Starre, und hastig musste sie sich am Geländer festhalten, um nicht jählings nach vorne zu fallen* [13, с. 3]. / Коліна залякли у нестерпній нерухомості, і довелося схопитися за поручні сходів, аби не впасти [14, с. 1].

У новелі «Angst» спостерігаємо часте використання метафор та символіки. У фреймових структурах автор зображає страх як пастку, що сковує людину аж до втрати фізичних та моральних сил: *Dabei waren ihre Knie wie aufgeweicht von der Angst und trugen unwillig die Schritte vorwärts* [13, с. 7]. / Її коліна ніби розм'якли від страху і дуже неохоче рухалися вперед [14, с. 3]; як загарбника чи взломника, символізуючи внутрішню ізоляцію: *Nun saß das Grauen bei ihr im Haus und rührte sich nicht aus den Zimmern* [13, с. 17] / І ось страх міцно вкорінився в її домі і не збирався нікуди тікати [14, с. 10]; як внутрішнього демона, підкреслюючи, що найбільша загроза знаходиться всередині самої людини: *Hier verloschen die Bilder plötzlich im Dunkel einer wirren und grausamen Angst. Sie wusste nicht weiter, und ihre Vermutungen stürzten schwindlig ins Bodenlose* [13, с. 18] / На цьому місці картини в її уяві розчинялися в темряві панічного страху. Вона не знала, що буде далі, і її припущення падали у бездонне провалля [14, с. 10].

Як бачимо з наведених фреймових структур, страх у творі постає не як абстракція, а як матеріалізований, майже фізичний об'єкт, що немовби набуває власної форми та ваги, тисне на головну героїню твору, паралізує її волю, змушує приймати нелогічні рішення та навіть спотворює її світосприйняття, створюючи атмосферу постійної напруги й загрози.

С. Цвейг часто вдається до пейзажної символіки: похмура погода, ніч, туман, дощ – ці образи посилюють атмосферу тривоги. До прикладу, сцени повернення Ірене додому вночі часто супроводжується описами негоди, темряви, порожніх вулиць, як-от: *...alle Energie zusammenraffend, stiel sie sich von Gasse zu Gasse fort mit einer übermenschlichen Anstrengung, als ob sie durch einen Morast watete oder knietiefen Schnee* [13, с. 7]. / ...вона зібрала до купи **рештуки своїх сил** і з **надлюдською напругою** йшла від вулиці до вулиці, **ніби** продиралася через **болото** або брела **по коліна в снігу** [14, с. 3]. Таке метафоричне поєднання зображення довкілля та фізичного й морального стану героїні підкреслює нерозривний зв'язок її внутрішнього світу з навколишньою реальністю, створюючи ефект занурення читача в атмосферу її переживань та підсилюючи драматизм оповіді.

Висновки. Проведене дослідження дає підстави стверджувати про важливість фреймового аналізу для глибшого розуміння художнього тексту, оскільки саме через фрейми виявляються домінантні емоційні стани, ментальні моделі персонажів та їхня взаємодія з навколишньою дійсністю. Фрейм, що описує емоцію страху, дозволяє виявити приховані сенси, які формуються на рівні мовної картини світу, а також простежити, як емоційний стан героїв впливає на сюжетний розвиток, стиль оповіді та сприйняття твору читачем. Такий підхід розширює інтерпретаційні можливості аналізу художньої літератури, сприяє розумінню психологічної глибини тексту та ефективності його естетичного впливу.

Перспективним напрямом подальших досліджень є вивчення інших емоційних фреймів (таких як провина, сором, гнів) у творах С. Цвейга та інших письменників, а також зіставлення їхнього функціонування в межах різних культурних і мовних контекстів. Це дозволить не лише поглибити розуміння емоційної структури художнього дискурсу, а й розкрити універсальні та специфічні механізми його впливу на свідомість читача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Fillmore Ch. J. An Alternative to Checklist Theories of Meaning. *Proceedings of the First Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley, 1975. P. 123–131.
2. Fillmore Ch. J. Scenes-and-Frames Semantics. *Linguistic Structure Processing*. Amsterdam, 1977. P. 55–81.
3. Charniak E. Organization and Inference in a Frame-Like System of Common Sense Knowledge. Castagnola : ISCS, 1975.
4. Hayes P. The Logic of Frames. *Frame Conceptions and Text Understanding*. 1980. P. 46–67.
5. Metzger D. Frame Representations and Lexical Semantics. *Words, Worlds, and Contexts*. Berlin, 1981. P. 320–342.
6. Коляденко О. О. Термін фрейм у лінгвістиці. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2(1). С. 139–145.
7. Кирилюк О. Л. Фреймова мережа концепту КРУТИ в українському інформаційному просторі. *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Гельветика, 2021. Т. 1, Вип. 19. С. 35–41.
8. Дем'янчук О., Рошук К. Фрейм як засіб формування у ЗМІ негативної суспільної думки про політику. *Empirio* 1. 2024. № 2. С. 3–13.
9. Козак С. В. Теорія фреймів як один з актуальних напрямів когнітивної лінгвістики. *Філологічні студії*. 2002. № 3. С. 134–140.
10. Козак С. В. Релевантність теорії фреймів у сучасній лінгвістиці. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Луцьк, 2007. № 3. С. 257–260.
11. Козак С. В. Фреймова презентація внутрішніх переживань героїв у художньому дискурсі (на матеріалі творчості С. Цвейга). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. Одеса, 2021. № 48. С. 127–130.

12. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. 4., neu bearbeitete und erweiterte Auflage. Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2001. 1892 S.
13. Zweig S. Angst. Stuttgart : Philipp Reclam, 1954. 63 S.
14. Цвейг С. Страх. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printitzip.php?tid=5908#google_vignette

Дата надходження статті: 25.07.2025

Дата прийняття статті: 22.08.2025

Опубліковано: 16.10.2025